

ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Криушенко Л.І.,
здобувач

Національна академія прокуратури України

Стаття присвячується визначенню способу вчинення шахрайства в банківській сфері. Автором розглянуті основні напрямки досліджуваної проблеми, висловлені обґрунтовані концептуальні положення, які відносяться до предмету дослідження. Приділено увагу дослідженню питань щодо: позицій окремих науковців з досліджуваного питання в кримінальному праві, криміналістиці. Запропоновано власне визначення способу вчинення шахрайства в банківській сфері.

Ключові слова: спосіб вчинення шахрайства в банківській сфері.

Криушенко Л.И. / ОПРЕДЕЛЕНИЕ СПОСОБА СОВЕРШЕНИЯ МОШЕННИЧЕСТВА В БАНКОВСКОЙ СФЕРЕ / Национальная академия прокуратуры Украины, Украина

Статья посвящается исследованию способа совершения мошенничества в банковской сфере. Автором рассмотрены и обоснованы концептуальные положения, которые относятся к предмету исследования. Уделено внимание изучению позиций отдельных ученых по исследуемой проблеме в уголовном праве, криминалистике. Предложено авторское определение способа совершения мошенничества в банковской сфере.

Ключевые слова: способ совершения мошенничества в банковской сфере.

Kriushenko L.I. / DEFINITION OF FRAUD IN THE BANKING SECTOR / National Academy of prosecution of Ukraine, Ukraine

The present article is devoted to the study of means of committing fraud in the banking sector. The author considers justified conceptual provisions which relate to the subject of the study. Attention is paid to the study of the positions of individual scientists on the issue in criminal law, criminology. The author studied the special literature and expressed their own views. The author makes the distinction between the method of preparation, method of making and method of concealment of a crime in the Commission of fraud in the banking sector. The author defines the role and importance of modus operandi in the system of criminalistic characteristics of the crime. The author carried out a detailed analysis of the current legislation of Ukraine in the framework of the research. Proposed a definition of the means of committing fraud in the banking sector.

Key words: method of fraud in the banking sector.

Криміналістична характеристика як принципово нова наукова категорія криміналістики вперше була запропонована О. Колесніченком [13, с. 10]. Криміналістична характеристика як наукова абстракція має теоретичне та практичне значення, оскільки є орієнтиром для органів досудового розслідування на ефективне розслідування злочинів. В цьому розумінні криміналістична характеристика окремого виду злочинів посідає в методиці важливе місце, включаючи найбільш загальну, типову, зумовлюючи методику [29, с. 13-14], а також є ключовим, відправним моментом для викладу методичних рекомендацій [7, с. 7].

У системі структурних елементів криміналістичної характеристики, в тому числі і шахрайства в банківській сфері, важливе місце посідає спосіб вчинення злочину, який «виступає своєрідним «ключем» для опису інших криміналістично значущих елементів» [39, с. 9]. У зв'язку з цим Р. Белкін відмічав, що «... спосіб вчинення та приховування злочину, точніше – знання про нього, визначають шлях пізнання істини у справі, тобто метод розкриття й розслідування» [2, с. 805].

Необхідно зазначити, що встановлення способу злочину визначається ст. 91 КПК України як обставина, яку необхідно довести у кримінальній справі. Спосіб вчинення злочину та інформація про нього є основою для: розробки криміналістичних характеристик окремих видів злочинів; виявлення взаємозв'язку між структурними елементами характеристики; побудови і висунення версій; планування і організації розслідування; розробки особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій; прогнозування механізму вчинення злочину; розробки заходів попередження злочинів. Тому в криміналістичному аспекті спосіб вчинення злочину охоплює безліч ознак, що не мають кримінально-правового значення, але відіграють важливу роль для пошуку слідів і встановлення ознак злочину [37, с. 30]. Накопичені знання про спосіб вчинення злочинів слугують засобом для розкриття картини та механізму злочинів, що розслідуються, встановлення винуватих [15, с. 10]. Спосіб злочину, що відбивається у слідах-

наслідках, є важливим джерелом відомостей про злочинну поведінку [42, с. 48-50].

Дослідженню сутності та значення способу вчинення злочину приділялось достатньо уваги в кримінальному праві, кримінології, кримінальному процесі та криміналістиці. Так, в етимологічному розумінні спосіб – це: 1) певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось; 2) те, що служить знаряддям, засобом у якій-небудь справі, дії [5, с. 1375].

У кримінально-правовій науці спосіб вчинення злочину виступає для злочинця засобом досягнення відповідної мети, він властивий усім злочинам – і умисним, і вчиненим з необережності. М. Панов вважає, що спосіб належить лише до акту виконання злочину, й не включає дій з приготування до злочину та його приховування. Автор пропонує під способом злочину розуміти певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою в процесі вчинення суспільно небезпечного посягання на охоронювані законом суспільні відносини, поєднані з вибірковою використанням засобів вчинення злочину. Спосіб учинення злочину, виступаючи як обставина, що підлягає встановленню й доведенню, у той же час має важливе значення для встановлення всіх елементів складу злочину. Аналіз цього способу дає можливість правильно встановити об'єктивну сторону злочину, наявність чи відсутність суспільно небезпечного діяння, його межі, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також місце, час, обстановку, засоби вчинення злочину, якими спосіб детерміновано, і знаходиться з ними в нерозривному взаємозв'язку і взаємозалежності [33, с. 44-145]. В. Кудрявцев визначає спосіб вчинення злочину як певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою для вчинення злочину [16, с. 71-75].

На важливість дослідження способу при вчиненні злочину неодноразово вказувалося також у криміналістичній літературі [3, с. 735; 21, с. 193-196; 43, с. 113]. Досліджено способів вчинення злочинів приділяли увагу у своїх

працях такі відомі вчені-криміналісти, як В. Бахін, Р. Белкін, А. Колесниченко, А. Савченко, В. Шепітько, В. Коновалова, С. Зав'ялов, М. Салтевський, Г. Матусовський, В. Журавель та ін.

В цьому контексті необхідно зазначити, що у криміналістиці вживається не тільки термін «спосіб вчинення злочину», а й «спосіб вчинення та приховування злочину» [11, с. 41], «спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину» [19, с. 78]. У зв'язку з цим в криміналістиці склалася ситуація, коли одним і тим самим терміном – «спосіб вчинення злочину» позначаються різні за змістом і обсягом поняття. Це є важливою причиною різного роду термінологічних розбіжностей. Оскільки в реальній дійсності конкретний спосіб формується з урахуванням багатьох чинників, то це безпосередньо позначається й на його структурі, яка виявляється досить гнучкою й непостійною. Вирішення цього питання має важливе практичне значення, оскільки встановлення структури конкретного способу вчинення злочину дозволяє слідству найбільш повно виявляти його сліди, взаємозв'язки, установлювати причетних осіб, диференціювати їхню відповідальність, що призводить до повного й об'єктивного розкриття злочину [8, с. 62-63]. Зокрема, Г. Матусовський поділяє способи вчинення злочину за їх структурою на три види: одноелементні – складаються із дій без підготовки та приховування злочину; складні (двохелементні), які, крім основного елемента, включають дії з підготовки або приховування злочину; повні (трьохелементні), які включають підготовку, безпосереднє вчинення та приховування злочину [28, с. 213].

Інші вчені зазначають, що під способом вчинення злочину прийнято розуміти спосіб дії злочинця, що виражається в певній взаємозалежній системі операцій і прийомів підготовки, вчинення й приховування злочинів [14, с. 22], систему взаємозалежних, цілеспрямованих навмисних дій щодо підготовки, вчинення, приховування злочинів, здійснюваних відповідно до обставинки та властивостей особи, а також обумовлені ними дії цілого ряду інших осіб, які необхідні для настання злочинного результату [18, с. 129].

Дещо іншу концепцію способу вчинення злочину, запропонували О. Куранова і Г. Зуйков. Під способом вчинення злочину Г. Зуйков розуміє систему дій по підготовці, вчиненню й приховуванню злочину, детерміновану умовами зовнішнього середовища й психофізичних якостей особи, пов'язаних з вибіркоким використанням відповідних засобів, умов місця й часу. Г. Зуйков, обґрунтовуючи пріоритетне становище способу вчинення злочину, зазначає, що спосіб вчинення злочину є необхідним елементом кожного злочинного діяння, тому будь-яке з них здійснюється за допомогою певної поведінки суб'єкта, наміри якого не можуть бути реалізовані інакше, при цьому автор способу вчинення злочину визначає як систему взаємопов'язаних дій з підготовки та вчинення злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними якостями особистості злочинця, які можуть бути поєднані з вибіркоким використанням відповідних знарядь і засобів, умов, місця і часу [12, с. 7-25]. О. Куранова запропонувала включити дії з приховування злочину в зміст поняття способу вчинення та визначила його як комплекс дій з підготовки, вчинення, приховування злочину, який обраний винним відповідно з наміченою метою й тими умовами, у яких здійснюється злочинний задум [17, с. 105]. В. Шепітько зазначає, що це – спосіб дії злочинця, який виражається в певній взаємозалежній системі операцій і прийомів підготовки, вчинення і приховування злочину [41, с. 208]. Більше того, до способу віднесено й дії, які лежать за межами складу, тобто спрямовані на приховування самого злочину. Специфіка способу вчинення злочину може вказувати на професійні навички вбивць, мотиви скоєння злочинного діяння, соціальний і психологічний портрет злочинця. Спосіб учинення злочину орієнтує слідчого на комплекс слідів, речових доказів, важливих для розсліду-

вання. Крім того, він може сприяти встановленню особи потерпілого (мається на увазі характер попередніх відносин потерпілого і злочинця) [20, с. 181].

У спеціальній літературі зустрічається й інша позиція, представники якої вважають, що необхідно розрізнити спосіб вчинення злочину та спосіб приховування злочину. Так, В. Колмаков останній визначив як дії злочинця, спрямовані на маскуванню факту злочину й ліквідацію його слідів [22, с. 56]. Таке вирішення цієї проблеми було підтримано іншими криміналістами. Зокрема, Б. Ковріжних зробив цікаву пропозицію про можливість самостійного існування способу приховування, способу вчинення та способу приготування до злочину, запропонувавши розглядати їх як складові інтегрального поняття «спосіб злочину» [23, с. 14]. Спосіб вчинення злочину в криміналістиці визначається як комплекс дій, які виконуються злочинцем у певному порядку і спрямовані на досягнення злочинної мети. Пропонується також розрізнити спосіб учинення злочину в двох розуміннях – у широкому, включаючи в це поняття як саме вчинення, так і приховування злочину, й у вузькому, маючи на увазі лише безпосереднє скоєння злочину [30, с. 65-66].

А. Дудніков зазначає, що до способу злочину належать не тільки прийоми, що безпосередньо спрямовані на вчинення злочинних дій, а й дії з приготування та приховування злочину, які можуть утворювати самостійні групи способів і прийомів. У той самий час виділення у способах злочинів способів підготування та приховування не виключає наявності між ними взаємозв'язку й взаємозумовленості (особливо це стосується умисних злочинів). В одному випадку до складу способу злочину входять способи приготування, учинення та приховування, у другому – він може складатися зі способів приготування й вчинення або вчинення та приховування, у третьому – обмежуватися тільки безпосереднім вчиненням злочину. Зазначені складові способу злочину можуть бути взаємопов'язані, інколи між ними відсутні чіткі межі (це особливо характерно для економічних злочинів), зокрема, дії з приховування нерідко виконуються на етапі підготування, що дозволяє встановити спосіб злочину за прийомами його маскуванню. Перевагою цього визначення також є те, що воно охоплює умисні й необережні злочини, учинені шляхом як активних дій, так і бездіяльності. Для криміналістичних цілей буде правильним позбутися термінологічної неоднозначності в цьому питанні й використовувати термін «спосіб злочину» як інтегральне поняття, до складу якого (поряд з способом підготування та способом приховування) входить спосіб учинення злочину, який криміналісти були вимушені називати «способом учинення злочину у вузькому розумінні». Таким чином, спосіб злочину – це комплекс об'єктивно й суб'єктивно детермінованих дій (або бездіяльності), який може включати підготування, учинення та приховування злочину, що сприяють досягненню його суспільно небезпечних наслідків [8, с. 66].

У криміналістичній літературі приділялась певна увага дослідженню способів вчинення шахрайств організованими групами [1, с. 195-198], способом інтернет-шахрайства [38, с. 158-161], способом шахрайства [34, с. 28-32], способом у сфері функціонування електронних розрахунків [24, с. 35-52], а також висловлювались окремі міркування щодо визначення сутності способу шахрайства. Зокрема, О. Мусієнко зазначає, що у криміналістичному розумінні у способі вчинення шахрайства на перший план виходять ті його інформаційні сторони, які стають результатом прояву зовні закономірностей відбиття основних властивостей обраного для досягнення злочинних цілей. У цьому зв'язку більшу цінність становлять сліди, що вказують на те, яким чином злочинець вчинив такі дії: потрапив на місце злочину, привернув увагу потерпілого, ким відрекомендувався, як здійснює обман або ввійшов у довіру. Саме такі ознаки, на його думку, дозволяють ство-

рити основу для найбільш швидкого розпізнавання первинних інформаційних даних у справі застосування того або іншого характерного способу вчинення шахрайства [31, с. 39]. Окрім цього, це відповідно допомагає точніше визначити напрямки й методи виявлення інших відсутніх даних про передбачуваний спосіб вчинення шахрайства [6, с. 42]. А. Давидов зазначає, що вони характеризуються таким набором засобів і методів, які дозволяють вчинити обман настільки переконливо, що породжують щире довіру потерпілого, через яку й відбувається передача майна [9, с. 12]. Аналіз характеру дій шахраїв дозволяє говорити про наявність типових для більшості шахрайських операцій етапів вчинення злочину, що охоплюють: підготовку до проведення шахрайської операції, у тому числі розробку схеми операції, здійснення необхідних організаційних і технічних заходів; безпосереднє вчинення обманних дій; заволодіння майном; ухилення від відповідальності [27, с. 84]. Існують й інші думки [10, с. 53].

Аналіз спеціальних літературних джерел свідчить про те, що дослідженню питання сутності способів шахрайства у банківській сфері не приділялось достатньо уваги. В окремих випадках висловлювались лише окремі міркування, що мають дискусійний характер або викликають заперечення [25, с. 21]. Зокрема, С. Чернявський зазначає, що незаконне одержання кредитів пов'язане зі злочинними діями, які є способами підготовки, вчинення та приховування «основних» злочинів, та іншими злочинами, що сприяють досягненню основного злочинного результату [40, с. 161-162]. При одержанні споживчого кредиту шахраї обдурюють банки двома основними способами: за підробленим паспортом; через підставну особу. В останньому випадку шахрай знаходить особу, яку вмовляє взяти кредит на своє ім'я і, звичайно ж, під свою відповідальність. Звісно, такий спосіб вимагає від злочинця певних психологічних здібностей. Для шахраїв даний спосіб «привабливий» тим, що таким чином їм легше ввести в оману служби безпеки банків. Адже співробітники банків повинні перевіряти, чи дійсно їхній клієнт мешкає за тією адресою, що зазначена у паспорті, і чи дійсно він працює на тому підприємстві, з якого приніс довідку про дохід. Тобто, за формальною законності одержання кредиту (якщо, звісно, підставною особою не використовувалися підроблені документи), подальше його використання, а саме передача іншій особі, створює склад злочину [35, с. 67].

На нашу думку, науковий інтерес представляє позиція Т. Мудряк, яка зазначає, що у справах про шахрайство з фінансовими ресурсами, на відміну від багатьох інших злочинів, дані про спосіб вчинення злочину дають змогу порівняно легко і швидко встановити винних, підвищити цілеспрямованість слідчих дій, полегшити планування і перевірку версій, з'ясувати всі інші обставини предмета доказування, оскільки спосіб вчинення аналізованого нами злочину не може обиратися злочинцем довільно. Він достатньо чітко детермінований, по-перше, обстановкою вчинення та безпосередньо об'єктом посягання; по-друге, необхідністю використання відповідних фінансових операцій та залучення до участі в злочині конкретних осіб, без яких оформлення і вчинення даних операцій неможливе. Обумовленість злочинних дій постійно діючими факторами призводить до повторності способів, в результаті чого виявляються найтипівіші. Автор виокремлює все ж способи підготовки, вчинення та приховування та зазначає, що спосіб шахрайства з фінансовими ресурсами – це система об'єднаних єдиним задумом дій злочинця (і пов'язаних з ним осіб) з підготовки, вчинення, приховування злочинів, які пов'язані із викривленням справжніх даних з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків, обумовлених об'єктивними і суб'єктивними факторами, з використанням певних знарядь і засобів [32, с. 539-544].

Проведений аналіз спеціальних літературних джерел та представлених позицій дає нам підстави висловити власні міркування з досліджуваної проблематики. Так, по-перше: відповідно до діючого законодавства (ст. 222 КК України), злочинними вважаються дії, які полягають у наданні завідомо неправдивої інформації державним органам, банкам або іншим кредиторам. Особливістю такого шахрайства є мета, реалізована злочинцем. Неправдивість такої інформації полягає в тому, що на її основі кредитор робить неправильні висновки про справжнє фінансове або господарське положення [4, с. 76-79; 26, с. 181-186] справ потенційного позичальника.

Неправдиві відомості можуть вноситися в документ різними способами: власне внесенням в документ записів, що не відповідають дійсності. При цьому документ зберігає ознаки та реквізити справжнього (виготовляється на відповідному бланку, містить прізвище і посади осіб, які повинні його підписувати тощо), однак внесені в нього дані (текст, цифрові матеріали тощо) є неправдивими, – інтелектуальне підроблення; повна підробка документа стосується усього документа, як за формою, так і за змістом; часткова підробка документа, тобто внесення перекручених відомостей в документ, наприклад: знищення або виправлення частини тексту, окремих слів і цифр будь-яким прийомом (витравлювання, підчистка, дописка тощо) – матеріальне підроблення. Підробкою є і внесення додаткових даних, а також підробка підпису посадової особи, зміна дати видачі документа, закріплення на документі відбитка підробленої печатки тощо [36, с. 28-29].

По-друге, на нашу думку, необхідно розмежовувати спосіб підготовки, спосіб вчинення та спосіб приховування злочину при вчиненні шахрайства у банківській сфері. В цьому сенсі, необхідно погодитись з О. Колесніченко, який обґрунтував необхідність розрізняти в методиці розслідування спосіб підготування, спосіб вчинення та спосіб приховування злочину, пояснюючи це тим, що ці дії можуть бути вчинені різними особами й мати різне кримінально-правове значення [13, с. 12]. В рамках досліджуваної проблематики вважаємо за доцільне пояснити нашу позицію наступним чином. Так, при розслідуванні шахрайства в банківській сфері (а саме шахрайства з фінансовими ресурсами) приховування злочину не завжди охоплюється наміром злочинця на стадії підготовки і безпосереднього вчинення злочину і відповідно не входить у поняття способу вчинення злочину. Більш того, вважаємо, що в окремих випадках (в силу різних об'єктивних та суб'єктивних чинників – мотив вчинення злочину; наявність у злочинця певних знань, досвіду; повторюваності злочинних дій тощо) зазначений етап може бути взагалі відсутнім. Отже, спосіб вчинення злочину і спосіб його приховування можна розглядати як самостійні поняття, тому що кожен з них являє собою сукупність (комплекс) дій зі своєю чітко вираженою спрямованістю, завданнями та цілями. Окрім цього, зазначені стадії можуть бути вчинені й різними особами та, відповідно, мати різне кримінально-правове значення. Це може стосуватись шахрайства в банківській сфері, вчиненого групою осіб, в тому числі за участю посадових осіб банківської установи.

В той же час відзначимо певну взаємообумовленість та взаємозв'язок цих стадій. Так, спосіб безпосередньо вчинення шахрайства може бути зумовлений (обумовлений) способом підготовки до злочину. Більш того, вчинення злочину та його приховування може відбуватися одночасно або з незначним проміжком у часі, а також об'єднувати мотив і мету як способу вчинення, так і способу приховування. Дійсно, ці стадії тісно взаємозв'язані, інколи між ними відсутні чіткі межі, зокрема, дії з приховування злочину ретельно плануються, нерідко виконуються на етапі приготування, а деякі з них можуть бути одним із обов'язкових елементів способу вчинення. Проте, на нашу думку, доцільним було б розмежовувати певним чином зазначені стадії та розглядати їх як складові «способу зло-

чину» – одного з основних елементів криміналістичної характеристики шахрайства у банківській сфері. В цьому контексті необхідно враховувати, що досягнення злочинної мети стає можливим саме в результаті застосування сукупності прийомів, які утворюють спосіб, що реалізуються на різних етапах (підготовки, вчинення злочину і його приховування), які не є ізольованими один від одного діями, інколи вони не розділені часовими межами, однак їх розмежування, на нашу думку, є важливим, оскільки кожен із них може бути виявлений за допомогою доказів, які відповідають попередньому етапу способу шахрайства з фінансовими ресурсами.

Проведений аналіз дозволяє нам сформулювати наступне визначення способу вчинення при шахрайстві в банківській сфері. На нашу думку, спосіб вчинення шахрайства в банківській сфері – це складовий елемент спо-

субу злочину, який містить інформацію про відбиття кримінально-правових, кримінологічних, психологічних та криміналістично-значущих закономірностей дій особи під час безпосереднього вчинення злочинного діяння, відповідно до обраної мети – отримання кредитних ресурсів, субсидій, субвенцій, дотацій, пільг щодо податків.

Отже, дослідження сутності способу вчинення злочину є необхідною передумовою ефективного його вивчення, виокремлення його видів, класифікації та використання отриманих даних для боротьби зі злочинністю. Знання сутності про спосіб вчинення злочину шахрайства з фінансовими ресурсами дозволить співробітникам правоохоронних органів виявляти ознаки вказаного злочину, з'ясувати механізм злочину, встановлювати особу злочинця та забезпечувати ефективне розслідування досліджуваного злочину в банківській сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко О. Особливості криміналістичної характеристики шахрайств, вчинюваних організованими групами / О. Алексєєнко // Наукові правничі школи Київського національного університету ім. Тараса Шевченка : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 жовтня 2005 рік). – К. : Київський університет, 2006. – С. 195–198.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – С. 805.
3. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учебное пособие / Р. С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – С. 735.
4. Бушан О. П. Кредитно-фінансове шахрайство та особливості його розслідування / О. П. Бушан // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. – Харків : Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2002. – Вип. 5. – С. 76–79.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
6. Волохова О. В. Современные способы совершения мошенничества : особенности выявления и расследования / О. В. Волохова. – М. : Юрлитинформ, 2005. – С. 42.
7. Герасимов И. Ф. Криминалистические характеристики преступлений в структуре частных методик / И. Ф. Герасимов // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений. – Вип. 69. – Свердловск, 1978. – С. 7.
8. Дудніков А. Л. Проблемы визначення способу злочину в криміналістиці / А. Л. Дудніков // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць. – Х. : Право, 2011. – Вип. 11. – С. 62–63.
9. Давыдов А. А. Организация и тактика борьбы с мошенничеством : автореф. дис... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / А. А. Давыдов // МГУ. – М., 1980. – С. 12.
10. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В. Ф. Ермолович. – Мн. : БГУ, 2001. – С. 53.
11. Зуйков Г. Г. Основы криминалистического учения о способе совершения и сокрытия преступления : Криминалистика / Г. Г. Зуйков, Р. С. Белкина, В. П. Лаврова, И. М. Лузгина. – Т. 1. – М., 1987. – С. 41.
12. Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления : Дис...на соискание уч. степени д-ра. юрид.наук по спец. : 12.00.09 / Г. Г. Зуйков // МГУ. – М., 1970. – С. 25.
13. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дис... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / А. Н. Колесниченко // ХЮри. – Х., 1967. – С. 10.
14. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. – Х. : ХЮри., 1985. – С. 22.
15. Карпов Н. С. Использование передового опыта органов внутренних дел по раскрытию и расследованию преступлений в целях совершенствования криминалистической тактики и методики : автореф. дис... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / Н. С. Карпов. – К., 1989. – С. 10.
16. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. – М. : МГУ, 1960. – С. 71–75.
17. Куранова Э. Д. Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений / Э. Д. Куранова // Вопросы криминалистики. – М., 1962. – Вип. 6-7. – С. 105.
18. Казарина А. Х. Выявление скрытых хищений путем ревизий и проверок, организуемых в процессе осуществления общего надзора прокуратуры / А. Х. Казарина // Выявление скрытых хищений. – М., 1981. – С. 129.
19. Колмаков В. П. Значение для расследования точного установления способов совершения и сокрытия преступлений против жизни / В. П. Колмаков // Труды Харьковского медицинского института. – Х., 1956. – Вип. 5. – С. 193–196.
20. Каминский М. К. Криминалистическое учение о механизме преступления, способах его подготовки, совершения и сокрытия : Криминалистика / М. К. Каминский, Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкий, И. М. Лузгина. – Т. 1. – М., 1995. – С. 78.
21. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : Підручник для студентів юридичних вузів і факультетів / За ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 1998. – С. 181.
22. Колмаков В. П. Следственный осмотр / В. П. Колмаков. – М. : Юрид. Лит., 1969. – С. 56.
23. Коврижных Б. Н. Деятельность органов прокуратуры по делам о нераскрытых убийствах : автореф. дис... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика ; оперативно-розыскная деятельность» / Б. Н. Коврижных. – Х. : 1969. – С. 14.
24. Коваленко В. В. Розслідування шахрайств і пов'язаних із ними злочинів, вчинених у сфері функціонування електронних розрахунків / В. В. Коваленко, Ф. І. Анапольська. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. – 224 с.
25. Курман О. В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 «кримінальний процес, криміналістика ; оперативно-розушкова діяльність» / О. В. Курман. – М., 2002. – 21 с.
26. Курман А. В. Способы совершения мошенничества с финансовыми ресурсами / А. В. Курман // Проблемы законности : Респуб. міжвид. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Харків : НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2001. – Вип. 47. – С. 181–182.
27. Ларичев В. Д. Коммерческое мошенничество в России. Способы совершения. Методы защиты / В. Д. Ларичев, Г. М. Спирин. – М. : Экзамен, 2001. – С. 84.
28. Матусовский Г. А. Экономические преступления : криминалистический анализ / Г. А. Матусовский. – Х., 1999. – 480 с.
29. Митричев С. П. Методика расследования отдельных видов преступлений / С. П. Митричев // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1973. – Вип. 10. – С. 13–14.
30. Мудьюгин Г. Н. Построение и проверка версий / Г. Н. Мудьюгин, А. Н. Васильев, Н. А. Якубович / Под ред. С. А. Голунского. – М., 1957. – С. 65–66.

31. Мусієнко О. Л. Теоретичні засади розслідування шахрайства в сучасних умовах : Монографія / О. Л. Мусієнко / За ред В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2009. – 168 с.
32. Мудряк Т. О. Криміналістична характеристика способів вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами / Т. О. Мудряк // *Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.* – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – Вип. 58. – С. 543.
33. Панов Н. И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н. И. Панов. – Х. : Вища школа, 1982. – С. 144–145.
34. Пазинич Т. А. Особливості сучасних шахрайств та їх вплив на методику розслідування / Т. А. Пазинич // *Вісник Національного університету внутрішніх справ.* – Харків : НУВС, 2003. – Вип. 23. – С. 28–32.
35. Паламар Л. Криміналістична характеристика злочинів у сфері банківського кредитування / Л. Паламар // *Право України.* – 2006. – № 12. – С. 67.
36. Плешаков А. М. Уголовная ответственность за незаконное получение кредита и меры по его предупреждению в банковской практике / А. М. Плешаков // *Адвокат.* – 1997. – № 3. – С. 28–29.
37. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений : Учебник / К. Лисиченко, В. Гончаренко, М. Салтвский. – К. : Высш. шк., 1988. – С. 30.
38. Сабадаш В. П. Деякі аспекти криміналістичної характеристики інтернет-шахрайства / В. П. Сабадаш // *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 30 жовтня 2009 року).* – Запоріжжя : Юридичний інститут ДДУВС, 2009. – Ч. 1. – С. 158–161.
39. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 «кримінальний процес, криміналістика ; оперативно-розшукова діяльність» / С. С. Чернявський. – К., 2002. – С. 9.
40. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження) : Навчальний посібник / С. С. Чернявський / За заг. ред. О. М. Джуки. – К., 2003. – 264 с.
41. Шепітько В. Ю. Криміналістика : енцикл. словник (укр.-рос. і рос.-укр.) / В. Ю. Шепітько / за ред. В. Я. Тація. – Х. : Право, 2001. – С. 208.
42. Яблоков Н. П. Криминалистика. Учебник для вузов / Н. П. Яблоков. – М. : Бек, 1996. – С. 48–50.
43. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений / Н. П. Яблоков // *Вопросы борьбы с преступностью.* – М. : Юрид. лит., 1979. – Вып. 30. – С. 113.

УДК 343.9

ТАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ОБІЗНАНИМИ ОСОБАМИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Марушев А.Д.,

к.ю.н., доцент кафедри криміналістики

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті обґрунтовуються тактичні задачі взаємодії слідчого з обізнаними особами у кримінальному провадженні. З урахуванням кримінально-процесуальної специфіки функціональних завдань слідчого й обізнаних осіб, пропонується новий науковий підхід до розуміння завдань тактики їхньої взаємодії при проведенні слідчих дій. Обґрунтовуються підстави класифікації тактичних завдань взаємодії слідчого та обізнаних осіб у процесі розслідування господарських злочинів.

Ключові слова: криміналістика, взаємодія, слідчий, обізнані особи, тактичні задачі, тактичні рекомендації, слідчі (розшукові дії), спеціаліст, експерт-економіст, судові експертизи.

Марушев А.Д. / ТАКТИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ СО СВЕДУЩИМИ ЛИЦАМИ НА ДОСУДЕБНОМ РАССЛЕДОВАНИИ ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИИ / Национальный юридический университет им. Ярослава Мудрого, Украина

В статье обосновываются тактические задачи взаимодействия следователя со сведущими лицами. С учетом уголовно-процессуальной специфики функциональных задач следователя и сведущих лиц, предлагается новый научный подход к пониманию тактики их взаимодействия при производстве следственных действий. Обосновываются основания классификации тактических задач взаимодействия следователя и сведущих лиц в процессе расследования хозяйственных преступлений.

Ключевые слова: криминалистика, взаимодействие, следователь, сведущие лица, тактические задачи, тактические рекомендации, следственные действия, специалист, эксперт-экономист, судебные экспертизы.

Marushev A.D. / TACTICAL TASK OF COOPERATION OF INVESTIGATOR WITH EXPERTS IN PRE-TRIAL INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIMES / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

The necessity of concerted actions, mutual cooperation, business contact of investigator and parties to criminal proceedings, subjects of interaction is an objective condition for ascertainment of truth in the course of investigation of business crimes. Clear definition of tasks of the said subjects of cooperation makes it possible to establish the mechanism of commissioning of criminal acts quickly and effectively. Analyzing the structure of criminalistics tactics, especially its general provisions, it is possible to determine general tactics of cooperation of subjects of criminal legal procedure that has its functions, principles and tasks, etc. Therefore, structurally the tactics of cooperation of subjects of criminal legal procedure must consist of techniques and methods of cooperation of: a) investigator with agencies of the inquiry; b) investigator with officers of subdivisions of internal affairs authorities; c) investigator and officers of the authorities monitoring compliance with tax and customs laws; d) cooperation of investigator with experts having specific knowledge; e) cooperation of investigator with State controlling authorities (State Financial Inspection, State Financial Monitoring Service of Ukraine, Accounting Chamber of Ukraine, State Property Fund, etc.); f) investigator with legal representative and counsel for the suspect, accused; g) investigator with the victim and his/her representative. The scope and limits of cooperation of investigator with experts in criminal proceedings are determined by the totality of criminal procedural provisions regulating the task, grounds and procedure of such cooperation. In our opinion the essence of tactical tasks of cooperation of investigator with experts depends on the form of specific knowledge necessary for investigator in particular situation or investigative (detective) procedure. We agree that we should discuss the system of tasks which the investigator may not decide independently in the course of investigation and therefore must coordinate his/her activity with the activity of the persons having specific knowledge and capable to build actions for deciphering of information on their basis.

Resuming, it should be noted that tactical tasks of cooperation of investigator with economic expert depends on the form of cooperation, functions of experts and possibility of use of their knowledge and capabilities in full. Therefore, in the course of cooperation of investigator with experts we should take into account general, specific and particular tactical tasks. Accurate determination of tactical tasks and their solution in the course of cooperation of investigator with experts in criminal proceedings makes it possible to establish the essence of business operations reflected in accounting documents and thus ascertain relation of documents to commissioning of illegal business operation and determine the evidential significance of seized accounting documents.

Key words: criminology, cooperation, investigator, experts, tactical tasks, tactical recommendations, investigative (detective) procedures, specialist, economic expert, legal expertise.